

Jaalan Huhdasjärven Pukkisaaren polttokenttäkalmiston kaivaus 1994-95.
Kymenlaakson maakuntamuseo.

kl: Vesala/Haapalahti

tl: 1) Tapiola RN:o 1:236

2) Järvelä RNo

om: 1) Teuvo Nieminen, os. 47760 Huhdasjärvi puh. 951-385 111

2) Sari Ruismäki, os. Vilhovuorenk. 7-9 F 171 00500 Helsinki 50
puh. 90-736 355

pk. 3114 05 HUHDASJÄRVI

x= 6784 68, y= 47812, z= 73-74

Löydöt: KM 29097:1-

Ajoitus: merovingiajan lopusta viikinkiajan loppuun

Tutkitun alueen laajuus: n. 130 m²

Kaivauksenjohtaja: Timo Miettinen/virkatyö

Kaivauksen rahoitus: Jaalan kunta, Kymenlaakson maakuntamuseo

Kaivauksen työvoima: Turun yliopiston arkeol. opiskelijat, Jaalan kunta, Huhdasjärven kylätoimikunta, Lahden seudun harrastaja-arkeologit, Mikkelin seudun harrastaja-arkeologit ym.

Liitteet: karttaliitteet 1- *ei mukana 23.4.1996*
valok. 1-47

Tark. Matti Huurre 1976

Kalmiston sijainti ja löytyminen

Tutkimuskohde sijaitsee Pohjois-Kymenlaaksossa, Jaalan Huhdasjärven ainoassa saarella, pienen järven keskellä olevan Pukkisaaren pohjoisreunassa. Huhdasjärven kautta kulkee erittäin laaja, Hämeen ja Savon yhdistävä joista ja järviketjuista muodostunut vesireitti, jonka olemassaolo on ilmeisesti keskeisin edellytys sille, että Pohjois-Kymenlaakson ehkä rikkain rautakautinen kalmisto sijaitsee pienen syrjäiseltä näyttävän järven saarella. Pukkisaari ei siis ole sijainnut missään periferiassa, vaan hyvin laajoja kaupallisia ja kulttuurisia yhteyksiä välittävän kulkureitin varressa.

Pukkisaari on pohjois-eteläsuuntainen, pääasiassa koivua kasvava saari, jonka koko on n. 100 x 250 m. Se on muodostunut lähes kokonaan kellanharmaasta hyvin hienojakoisesta hiesusta, joka on kasautunut aikoinaan saaren koillisreunassa olevan kallion eteen ja jonka pinnan jään liike on hionut silmiinpistävän tasaiseksi (valok. 1). Hiesussa olevat savisedimentit tekevät paikoin saaren maaperän kovaksi ja vaikeaksi kaivaa; esim. saaren pohjoiskärjen edustalla sortuneesta rantatörmästä peräisin olevat vedenalaiset löydöt ovat yleensä kovan savihiesukerroksen sisällä. Koivuvaltaisen kasvillisuuden perusteella on ilmeistä, että saari on joskus kaskettu ja sitä on pidetty varmaan aikoinaan vuohien ja pukkien laitumena; siitä nimi. On todennäköistä, että sen alkuperäinen nimi on jäänyt pois käytöstä jo paljon aikaisemmin. Pukkisaaren koillispuolella on kaksi niemenkärkeä, joista itäisempää kutsutaan Kalmoniemeksi; paikalla on peräti seurakunnan ja kotiseutuväen innostuksen puuskassa pystyttämä muistomerkki suureen maakiveen hakattuine teksteineen. On tietysti mahdotonta, että Huhdasjärven rannalla olisi ollut kaksi vierekkäistä kalmistoa; näin ollen on luultavaa, että Pukkisaaren alkuperäinen nimi, joka on todennäköisesti

ollut Kalmosaari, on "siirtynyt" läheisen niemen kohdalle. Maastotarkastuksessa kävi ilmi, ettei Kalmoniemiessä eikä sen edustalla rantavedessä ollut mitään merkkejä kalmiston olemassaolosta.

Pukkisaaren kalmiston maaomistussuhteet on kirjattu virheellisesti museoviraston papereissa. Saaren pohjoiskärjen länsirannassa on kivistä tehty rajapyykki, joka on sekä tilan- että kylänraja. Tämän itäkaakkoon johtavan rajan pohjoispuolinen osa kuuluu Vesalan kylään ja Tapiolan tilaan (om. Teuvo Nieminen), eteläpuolinen osa (siis pääosa saarta) Haapalahden kylään ja Järvelän tilaan (om. Sari Ruismäki; tilan aikaisempi omistaja on Risto Huimala, S.R:n isä, joka on merkitty mv:n luettelossa koko saaren omistajaksi). Pääosa kalmistosta kuuluu siis Tapiolan tilaan.

Kalmiston löytymisestä saamme kiittää kahden sattumanvaraisen tekijän yhteisvaikutusta; se osoittaa osaltaan, kuinka "vähästä kiinni" voi merkittävän muinaisjännöksen löytyminen olla. Loppukesällä 1976 oli Huhdasjärven vesi, ehkä epätavallisen kuivan kesän johdosta, poikkeuksellisen matalalla niin, että saaren pohjoiskärjessä oleva vedenalainen hietikko oli osittain näkyvillä; yleensä se on 50-70 cm:n syvyydessä veden alla. Saarella sattui tuolloin olemaan partiolaisten leiri ja kuljeskellessaan rantahiekalla he huomasivat hiekan pinnassa muutamia pronssiesineitä, jotka rouva Hanna Viitanen toi 14.9.1976 museovirastoon. Mika Niemen (os. Somero) löytämiksi on kirjattu tällöin soikea kupurasolki, kaularenkaan kappaleita ja sulaneita lasimassahelmiä. Ilman tätä tapahtumasarjaa olisi Pukkisaaren kalmisto saattanut jäädä lopullisestikin löytymättä ja tuhoutua aikaa myöten esim. kesämökkirakentamisen johdosta.

Matti Huurre ja Leena Söyrinki-Harmo tarkastivat 21.9.1976 löytöpaikan (ks. M. Huurteen tark. kert. arkeol. osaston top. ark.). Vesi oli tällöin Huurteen arvion mukaan n. 1 m normaalia alempana. Rantahiekalta löytyi 2 kupurasolkea, kulkusriipus, kirves, useita lasimassahelmiä, palanutta luuta ym. (KM 19915). Esineet olivat Huurteen mukaan peräisin kolmesta löytökeskittymästä, jotka saattoivat merkitä kolmea hajonnutta hautaa. Huurteen arvion mukaan löytöalueen laajuus on kaikkiaan n. 2 x 20 m ja rantahiekassa on varmasti vielä jäljellä löytöjä. Ilmeisesti tutkijat ovat arvelleet löytöjen olevan peräisin veteen sortuneesta rantatörmästä sillä he tekivät törmän päälle koekuoppia, jotka jäivät tuloksettomiksi. Vasta metallinilmaisimien käyttö vuosien 1994 ja -95 kaivauksissa paljasti kalmiston todellisen laajuuden ja rikkauten; kesän 1995 tutkimuksien perusteella löytöalueen laajuus saaren pohjoisosassa on vähintään 40 x 100 m.

V:n 1994 kaivaus

Pukkisaaren ensimmäinen kaivaustutkimus tehtiin kesäkuussa 1994. Tällöin oli tarkoitus selvittää koekaivauksen tapaan kalmiston luonne ja laajuus, se, onko merkkejä hautauksista myös rantatörmän päällä vai ovatko haudat sortuneet kokonaisuudessaan veteen eroosion mukana. Tässä työssä oli oleellista apua metallinilmaisimesta, jonka avulla pystyttiin rekisteröimään metalliesineitten paikallistuminen kalmistoalueella. On selvää, että ennen metallinilmaisimien käyttötulosta on kenttäkalmistojen laajuuden selvittäminen luotettavasti ollut tavattoman työlästä; se on vaatinut kalliiden ja aikaavievien koeojien vetämistä, mikä on usein ollut käytännössä mahdotonta. Metallinilmaisimien käyttöön liittyy kuitenkin monia ongelmia, jotka tulivat selvästi esiin Pukkisaaren tutkimuksessa. Ilmaisimen reagointialueen ja -syvyyden vähäisyyden vuoksi on etsintätyö tehtävä hyvin "tiheällä kammalla", maastossa edetessä on viuhkamaisesti liikuteltavaa ilmaisimen levyä siirrettävä eteenpäin n. 20 cm:n välein ja mahdollisimman lähelle maanpintaa painaen. Tämä merkitsee sitä, että pikkutarkkaa etsintätyö-

tä on tehtävä päiväkausia systemaattisesti maastossa edeten ja mielummin vähintään kahdella ilmaisimella. Koska kenttäkalmiston luonteeseen kuuluu löytöjen sporadisuus, keskittymien välillä toisinaan olevat tyhjät kohdat, voi helposti joutua sen myöhemmin vääräksi osoittautuvan käsityksen valtaan, että kalmiston reuna on jo saavutettu. Kalmiston kartoittajan ei myöskään pidä unohtaa sitä itsestäänselvää seikkaa, että metallinilmaisimella ei voi tavoittaa sellaista materiaalia kuin keramiikkaa, lasimassahelmiä ja palanutta luuta, jotka tosin varsin harvoin näyttävät esiintyvän ilman minkäänlaista metalliaineistoa.

Edellä kuvattujen ongelmien vuoksi ei vielä vuonna 1994 saatu riittävän selvää kuvaa Pukkisaaren kalmiston luonteesta ja laajuudesta. Työ aloitettiin ns. vesilöytöjen kartoituksella, jossa voitiin myös käyttää metallinilmaisinta pohjan tutkimisessa veden mataluuden vuoksi (valok. 4-5). Reagenttikohtien merkintä kepeillä osoitti, että Huurteen arvio oli osoittautunut hyvinkin oikeaksi. Metallilöytöjä näytti olevan pohjassa alueella, jonka leveys rannan suuntaisesti oli n. 25 m, pituus rannasta ulospäin n. 8 m. Teroitetuilla puukepeillä väliaikaisesti merkitty löytöalue asetui 1976 havaittuun kohtaan, jonka keskipiste on suunnilleen Pukkisaaren melko suoran pohjoisrannan keskivaihellä, suorakulmaisesti taittuvan rannan länsipään ja idässä olevan kallion välille.

Muutamia esineitä näytteenluontoisesti pohjasta nostettaessa jouduttiin kohtamaan melkoisia vaikeuksia. Kävi ilmi, että esineet ovat yleensä vajonneet muutamasta sentistä parinkymmenen sentin syvyyteen savensekaiseen hiesuun, joka oli osittain hyvin kovaa. Esineen ympärille jouduttiin kaivamaan suurehko kuoppa, jotta keskellä oleva esine voitiin paljastaa varovaisesti (valok. 6). Työskentelyä häiritsi pahoin lähes metrin syvyinen jääkylmä vesi ja savesta johtuva veden sekoittuminen. Vedenalaisten löytöjen enempi nostaminen päätettiin jättää seuraavaan kesään, jolloin käytössä olisi sukelluskalusto ja pumppu, jolla vesi voitaisiin pitää kirkkaana kaivauskohdalla. Tällöin kalmiston kaivaustutkimusta tehtäisiin samanaikaisesti maa- ja meriarkeologisin menetelmin - ehkä ensi kerran rautakauden kaivauksilla meillä?

Törmän päällä olevaa kalmiston osaa alettiin kartoittaa ja tutkia systemaattisesti lännestä itäkaakkoon edeten, eli Pukkisaaren pohjoisrannan länsipäästä alkaen (valok. 1-2). Kävi ilmi, että saaren luoteispäässä oleva suorakulmainen niemi oli ainakin metalliesineitten kohdalla löydötön. Läntisimmät löydöt olivat peruslinjalla sijaitseva hevosenkengän puolikas ruudussa D10, joka sijaitsi 11 m niemen länsirannasta itään ja peruslinjalla, aivan rantatörmän reunalla oleva metallinilmaisimen "piippauskohta", joka sijaitsi 10 m länsirannasta itään.

Ensimmäinen löytökeskittymä tavattiin länsirannasta n. 20 itään ja n. 4 - 9 m rannasta. Ensimmäinen löytö ko. alueelta, ruudusta I9, ruoskanvarren lenkki liikkuvine osineen, oli niin pinnassa, heti ohuen turpeen alla hiesumaan pintakerroksessa, että aluksi jopa sen esihistoriallisuus kyseenalaistettiin. Onneksi viereisestä ruudusta tavattiin ko. esineen putkellinen varsi, joten löytökokonaisuuden luonne selvisi (valok. 7-8). N. 4 m tästä koilliseen löytyi hieman syvemmältä komea silmukkapäisen kaularenkaan katkelma. Näiden löytöjen perusteella päätettiin avata paikalle 9 ruudun (36 m²) kaivaus, kaivausalue I, jonka avulla voitaisiin saada selville muut mahdolliset löydöt ja kalmiston stratigrafia (valok. 10-11).

Kaivaus osoitti, että tutkimuskohta oli varsin niukkalöytöinen. Palanutta luuta löytyi vain vähän muutamista kohdista läheltä törmän

reunaa, hiiltä vielä vähemmän. Keramiikka loisti poissaolollaan, mikä näyttää olevan tyyppillistä koko Pukkisaaren kalmistolle, kuten seuraavan vuoden kaivaus osoitti. Koska kulttuurikerrosta ei käytännöllisesti katsoa näyttänyt juuri olevan, tyydyttiin vain pintakerroksen tutkimukseen; seikka, jota täytynee vielä tarkistaa ja korjata kesän 1996 kaivauksissa.

Edettäessä törmän reunalle vedettyä peruslinjaa itäkaakkoon todettiin kymmenkunta metriä kaivausalue I:sta itään melko rikkaalta näyttävä metalliesinekeskittymä, joka näytti myös jatkuvan törmän reunaa ylöspäin etelälounaaseen. Vaikka ko. löytöalue asettui samalle kohdalle kuin vedenalaiset löydöt, ei tuolloin vielä tiedetty, että kyseinen kohta on Pukkisaaren kalmiston päälöytöalue, jossa kulttuurikerros on vahvimmillaan. Ko. alueen, joka nimettiin kaivausalue II:ksi, alareunaan peruslinjan yläpuolelle avattiin kolmen ruudun kaivaus (12 m²), jossa jouduttiin kaivamaan tuntuvasti syvemmälle kuin edellisellä alueella (valok.12-13, 18, 23-24). Tämä viittasi osaltaan siihen, että nyt oli osuttu kalmiston ydinalueelle.

Tämän ohella suoritettiin koeluontoisia kohdekohtaisia kaivauksia ko. ruutujen ylä- ja ulkopuolella. Niiden tarkoituksena oli selvittää, metallinilmaisimen reagoitipisteiden kartoituksen lisäksi, minkä tyyppisiä esineitä ko. alueella on, ts. sitä, onko kysymys lähinnä vain sulaneista pronssimöykyistä vai ehjistä esineistä; metallinilmaisimen avulla ei ko. ongelmaa voida tietenkään ratkaista. Tarkoitus oli avata myöhemmin, seuraavana kesänä, tasokaivaus ko. alueelle, jos nyt näyteluontoisesti nostetut esineet osoittavat, että kulttuurikerros on tarpeeksi rikas. Tästä syystä tarkattiin erityisesti, liittyykö ko. esineisiin muita löytöjä, hiiltä, palanutta luuta yms.; esineiden kohdalle ei kaivettu kuoppaa, vaan maata avattiin aina laajemmalti (valok. 14-15, 19-20,).

Em. koeluontoisessa työssä vahvistui se käsitys, että kyseessä on ilmeisesti kalmiston rikkain alue, joka näytti jatkuvan epätasaisesti pitkällekin itäkaakkoon päin. Ko. suunnan tarkistamiseen ei kuitenkaan ollut enää aikaa, vaan se työ jätettiin seuraavaan kesään.

V:n 1995 kaivaus

Kesän 1995 kaivauksessa, jota tehtiin koko elokuun ajan, keskityttiin ensin Pukkisaaren kalmiston laajuuden perinpohjaiseen selvittämiseen metalliesineiden esiintymisen perusteella. Kolmen metallinilmaisimen avulla voitiin todeta, että kalmisto ulottuu myös saaren koilliskärjessä olevan kallion itäreunaan ja sen eteläpuolelle. Kallion itäreunassa olevalla terassilla tehty koekaivaus osoitti, että "piippauskohdalla" oli sulanutta pronssia, palanutta luuta ja hiiltä. Metallinilmaisimen osoitti, että ko. terassilla oli useita vastaavanlaisia kohtia (valok. 42). Kallion kärjen eteläpuolella olevassa maastossa oli sama tilanne; kallion reunustaa näyttää kiertävän löytöalue. Yhden reagoitikohtan avaus osoitti, että paikalla on suurehko rautaesine; kohta peitettiin seuraavan vuoden kaivausta varten. Kallion eteläreunassa olevalla tasanteella näyttää olevan myös useampia esineitä melko ohuessa maakerroksessa; rautaa ja pronssia. Kaikki kepit, joilla em. kohdat merkittiin, poistettiin tietenkin kaivauksen päättyessä.

Kalmiston todellisen laajuuden paljastuttua - se on n. 50 x 100 m - on selvää, ettei sen kokonaisvaltaiseen kaivaustutkimukseen ole mitään mahdollisuutta. Tämä on periaatteessa valitettavaa sikäli, että Pukkisaareessa olisi kalmiston koskemattomuuden vuoksi - sehän on hyvin poikkeuksellinen piirre yleensä maankäytön ja rakentamisen tuhoamien polttokenttäkalmistojen kohdalla - erinomainen tilaisuus selvittää perustellisesti tämän ongelmallisimman kalmistotyyppimme rakenne-

kysymyksiä; meidän emme itse asiassa tiedä paljoakaan siitä, mitä näissä kalmistoissa on todella tapahtunut toista tuhatta vuotta sitten, mikä on ollut hautausrituaalien pragmaattinen sisältö. Toisaalta, pieteetti- ja tutkimussyistä on paikallaan, että riittävän suuri osa kalmistosta jää koskemattomaksi, odottamaan joko kehittyneempiä tutkimustekniikkoja tulevaisuudessa tai purkamaton rauhoittamista, joka kohdistetaan valtakunnallisesti merkittävään muinaisjäännösalueeseen eettisistä syistä pysyvästi suojattuna kulttuurireservaattina. Tietyissä mielessä ihanteellinen mutta käytännössä ilmeisen mahdoton ratkaisu olisi ollut jättää Pukkisaari kokonaisuudessaan koskemattomaksi maise- mallisesti ja arkeologisesti epätavallisen hienona esimerkkinä varhaisen metallikauden aikana järvi-Suomen alueella kehittyneestä saarikalmistosysteemistä. Se olisi ilmeisesti edellyttänyt koko saaren lunastamista muinaisjäännösalueeksi, mikä ei kuitenkaan olisi taannut käytännössä, valvontamahdollisuuden puuttuessa, sen koskemattomuutta eikä suoranaisten ilkivallan aiheuttamaa tuhoa. Toisaalta tämäkään ei olisi ollut mahdollista ilman kaivauksia, joissa vasta selvisi saaren todellinen arkeologinen rikkaus kaksine muinaisjäännöksineen. Saaren eteläkärjessä paljastui kodanpohjamaisten syvennyksien koekaivauksissa 1995, että paikalla on varhaismetallikautinen asuinpaikka; toisesta koekuopasta löytyi tekstiilikeramiaa ja epineoliittista asbestikeramiikkaa. Ainakaan allekirjoittaneen tiedossa ei ole meiltä vastaavanlaista saarella sijaitsevaa kalmisto-asuinpaikkakokonaisuutta. (Ko. koekauvauksesta on oma kertomuksensa.)

Ruutukaivausalueita avattiin kesällä 1995 kaksi. Toinen sijoitettiin kallion länsireunalle, jossa näytti olevan melko runsaasti metalliesineitä (kaivausalue III) (valok. 35-37), toinen edellisen vuoden kaivausalue II:n yläpuolelle ollen sen välitöntä jatkoa (valok. 27-34). Lisäksi avattiin kaivausalue III:n alapuolelle alemmas rinteeseen pienehkö tutkimusalue (valok. 38-39). Kaivausalue II:n kokonaispinta-ala oli 32 m², III:n 36 m² ja sen alapuolella kaivettiin 8 m²:n alue. Ruutukaivauksena tutkittiin siis kesällä 1995 yhteensä 76 m². Kalmiston rakenteen selvittämiseksi merkittiin jokainen pieninkin löytö karttaan omalla numerollaan ja pidettiin löytöpäiväkirjaa, johon piirrettiin jokainen rekisteröity löytö. Tällä tavoin on mahdollista tutkia löytöjen kvalitatiivista ja kvantitatiivista paikallistumista ja hajontaa kulttuurikerroksessa ja pyrkiä selvittämään sitä, miten esineet ovat joutuneet maahan ja missä määrin on tapahtunut kulttuurikerroksen sekoittumista horisontaaliseen ja vertikaaliseen suuntaan.

Kaivausalue II:n laajentaminen etelään, rinnettä ylöspäin osoitti selvästi kalmiston rikkaimman osan olevan tällä kohden. Alueella erottui tietynlainen, esiintymiseltään vaihteleva kulttuurikerros, toisin kuin alueella I; sen paksuus vaihteli 10 - 20 cm:iin. Hiesussa erottui myös siellä täällä hiiltä ja palovärjäytymää. Selvin kulttuurimaakuoppa oli rinteiden keskivaiheilla, ruudun R10 kohdalla (valok. 32-33). Tällä kohdalla oli luontaista kivikkoa todennäköisesti hieman vahvistettu löytöalueen kohdalla ja kivien välissä ja alla oli melko paksu, n. 20 - 30 cm, nokimaa- ja hiilikkerros melko runsaine löytöineen. Paikalta saatiin ilmeisesti koko kaivauksen runsain luuesiintymä ja useita metalliesineitä, mm. kaksi kulkusriipusta. Ko. kohta, joka näyttää jatkuvan itäänpäin, jouduttiin peittämään kaivauksen päättyessä ja sen tutkimista on tarkoitus jatkaa kesällä 1996.

Em. paikalla ruutujen P, Q ja R10 linjalla rinteiden keskivaiheilla erottui selvä rannan suuntainen kiviesiintymä, joka oli ruudun P10 kohdalla muodostunut melko tiheästä pikkukivikosta. Kyseessä on aivan ilmeisesti luonnonmuodostuma, Huhdasjärven järvihistoriallisen kehityksen aikana muodostunut postglasiaalinen rantakivikko, joka voitaneen ajoittaa geologisesti. Jonkinlaista rantakivikkoa oli myös alue III:n alemmassa osassa; on mahdollista, että kivikkoa oli hieman muo-

toiltu alueen ainoan löydön, partakirveen, kohdalla, lähinnä poistamalla kiviä siltä paikalta, jonne esine oli asetettu. Kolmas kohta, jossa luonnonkivikkoa oli ilmeisesti hieman muokattu, oli alue III:n itäreuna, johon oli kasautunut jään työntämää luonnonkivikkoa. Ruudun kohdalla näytti olevan kohta, jossa oli kasattu laakakiviä limittäin; niiden alta tai vierestä ei kuitenkaan tavattu löytöjä. Kokonaisuudessaan Pukkisaaren kalmisto edustaa kuitenkin selvästi etelähämäläistä kiveämätöntä polttokenttäkalmistotyyppiä, jossa on vanhojen rantakivikkojen ohella vain harvakseltaan kiviä siellä täällä.

Eräänlainen kulttuurimaakuoppa erottui myös kaivausalue III:n kaakkoisreunasta, kallion alta ruudussa Ä17. Paikalla oli melko vahva hiili- ja nokikerros, jonka alta löytyi hevosenkenkäsolkki ja suurikokoinen veitsi mutta ei luuta (valok. 36). Muutamat yksittäiset löydöt, kuten ruudusta P9 tavattu veitsi, tulivat melko syvältä, lähes 30 cm:n syvyydeltä, mutta niihin ei liittynyt mitään erityistä kulttuurimaakuoppaa. Jonkinlainen löytökokonaisuus, joka voi liittyä vainajan sukupuoleenkin, erottuneen Pukkisaaren kalmistossa vain kahdessa kohtaa. Ruoskanvarren läheisyydessä ollut partakirves ruudussa N8 voi merkitä miehen hautaa, pyöreän kupurasoljen ja lasimassahelmen läheinen kombinaatio ruudussa P12 saattaa puolestaan merkitä naisenhautaa.

Vuoden 1995 kaivauksissa varmistui muuan seikka, joka kiinnitti huomiota jo edellisen kesänkaivauksien yhteydessä. Pukkisaaren kupurasoljet ja pyöreät riipukset sekä myös maalta löydetty tasavartinen solki ovat sijainneet poikkeuksetta kupera kuvapuoli alaspäin ja myöskin vailla neulaa (valok. 19-24, 28-31). Neulojen kohdalla on selityksenä varmaankin ennenmuuta se, että se ovat rautaisina ruostuneet pois. Mutta kaivausalue III:sta löytynyt ilmeinen pronssista tehty soljen neula viittaa siihen, että neulat on myös voitu poistaa tarkoituksellisesti koruista. Solkien asentoa on pakko pitää tietoisena ratkaisuna; se liittyyneen johonkin meille tuntemattomaan uskomukseelliseen teki-jään, rituaaliin, jonka sisältönä on voinut olla, jos haluamme spekuloida, esineen lähettäminen omistajansa mukana matkalle kuolemanvaltakuntaa kohti. Tietävästi samaa ilmiötä ei ole aikaisemmin havaittu polttokenttäkalmistoissamme; on silti vaikea uskoa, että vain yhdessä itähämäläiseen kulttuuripiiriin kuuluvassa kalmistossa olisi menetetty näin - uskomusjärjestelmä, jos mikä, on yhteistä kulttuuriomaisuutta! Voisiko yhtenä selityksenä olla se, että Pukkisaareissa on harvinaisen tilaisuus tehdä havaintoja täysin koskemattomassa tilassa olevasta kalmistosta; yleensähan polttokenttäkalmistot ovat enemmän tai vähemmän rikkoutuneet viljelyn, maankäytön ja rakentamisen vuoksi.

Pukkisaaren vedenalaisista tutkimuksisista, joista on laadittu oma raporttinsa, vastasi maakuntamuseon meriarkeologi Tiina Mertanen. Niitä tehtiin kahdessa paikassa, kaivausalue II:n edustalla ja saaren koilliskärjessä olevan kallion edustalla (40-42). On ilmeistä, ettei edellisen alueen kohdalla voi tehdä ainakaan mitään stratigrafisia havaintoja; rantatörmän sortuessa vähitellen veteen, on löytöaineisto painunut melko tasaiseksi kerrokseksi nykyiselle järvenpohjalle ja pysähtynyt hiesun alla olevaan saveen. On mahdotonta sanoa, missä määrin löytöjen horisontaali järjestys on rikkoutunut tässä prosessissa rinteiden sortuessa vähitellen viistosti veteen; todennäköisesti aaltovoima on vaikuttanut ainakin palaneen luun, helmien sekä pienten esineitten sijoittumiseen. On hämmästyttävää, että veden alta löytyneiden kupurasolkien kohdalla näyttää esiintyvän sama ilmiö kuin maalta saatujen solkien suhteen; ne ovat olleet miltei kaikki kupera puoli alaspäin. Koska on tuskin mahdollista, että soljet ovat säilyttäneet sellaisenaan alkuperäisen asentonsa vajotessaan sortuvan rinteiden mukana veteen, liene kysymys siitä, että painovoima on myötävaikuttanut niiden asentoon; soljen painavin, kupera osa on kääntynyt alaspäin.

Vedenalaiset tutkimukset kalliojyrkänteen edustalla rajoittuivat vain muutamiin sukelluksiin (valok. 43-44). Niiden tuloksia voidaan pitää kuitenkin merkittävänä sikäli, että osoittautui, että jyrkänteen alla parin metrin syvyydessä olevalla kapealla tasanteella oli löytöjä. Tasanteella olevat pienet kivet lienevät peräisin siltä kallion yläreunassa olevalta tasanteelta, jolta rekisteröitiin lukuisia löytöjä. Sama alkuperä lienee myös niillä palaneen luun paloilla, joita löytyi kivien välistä. Mutta kivien välistä ja alta löydetty messingistä tehty hevosenkenkäsolkki saattaa hyvinkin olla veteen pudotettu ns. uhriesine, mm. sen varsin poikkeuksellisen lejeeringin vuoksi. Jos kyseessä on uhriesine, tulisi myös muualtakin pohjasta löytyä esineistöä; sitä on tarkoitus tutkia seuraavana kesänä, jollei pohjamuta osoittaudu liian suureksi ongelmaksi.

Löydöt

Pukkisaaren tähänastiset löydöt eivät ole ehkä kvantitatiivisesti kovin merkittävät mutta kvalitatiivisesti kyllä. Niiden voidaan katsoa rikastaneen merkittävällä tavalla hämäläisperäisen myöhäisrautakauden kuvaa sen itäisimpiin kuuluvalla alueella. Samalla Pukkisaaren löytöihin sisältyy muutama esine, jotka täydentävät viikinkiajan esineellistä kuvaa koko maammekin mittakaavassa.

Pukkisaaren pronssiesineissä esiintyy, kuten polttokenttäkalmistossamme yleensäkin kunnoltaan kolmenlaisia esineitä: täysin ehjiä, osin ehkä vain ohuen palopatinnan peittämiä esineitä, vain osittain tulen vahingoittamia esineitä ja kokonaisuudessaan sulaneita, möykkymäisiksi muuttuneita esineitä. Roviot, joissa esineet ovat olleet, ovat siis olleet kestoltaan ja voimakkuudeltaan hyvinkin vaihtelevia; on myös selvitettävä, onko koruissa kokonaan tulelta säilyneitä esineitä. Tämä monimuotoisuus on ymmärrettävää kalmiston melko pitkältä näyttävän käyttöiän perusteella. Veden alta löydetty pronssiesineet ovat keskimäärin heikkokuntoisempia, syöpyneempiä kuin maalta löydetty.

Rautaesineet ovat suhteellisen kuivan ja rakenteeltaan tiiviin maaperän, ylävän hiesupohjan, vuoksi melko hyvin säilyneet. Veteen joutuneet rautaesineet näyttävät lähes poikkeuksetta tuhoutuneen; kaivauksissa tavattiin vain yksi pienikokoinen rautakirves, joka lienee säilynyt takoraudan epätavallisen tiheän molekyyilirakenteen vuoksi.

Pääosa pronssiesineistä muodostuu, kuten asiaan kuuluu, erilaisista soljista. Kupurasoljista ovat edustettuina tyypit B, D ja F (tyyppi E v:lta 1976) sekä kaksieläiminen kupurasolkki. D-tyypin solki lienee tämän länsisuomalaisen solkityypin toistaiseksi itäisin esiintymä meillä. Yksitappinen reijällinen solki lienee kolmas meiltä löydettyistä; ehkä valuvirheiden ja veden aiheuttaman syöpymisen vuoksi on siinä kahdeksan reijän sijasta neljä v:n muotoista aukkoa. Vedestä löytyi myös toinen soikea kupurasolkki, ns. nastasolkki; v:n 1976 soljen ohella se on nyt toinen tämän itäsuomalaisen solkimuunnoksen läntisimmistä edustajista. Tasavartisia solkia löydettiin kolme kappaletta; niistä suurikokoisinta voidaan pitää ehkä upeimpana Pukkisaaresta tähän mennessä löydettyistä koruista (valok. 46). Hevosenkenkäsolkkiä tavattiin kaksi, joista toinen on em. vesilöytö.

Tämän rantakallion alta löytyneen soljen kohdalla syntyi yllättäen melko suuriksi osoittautuneita (ja valitettavasti julkisuuteen päässeitä !) identifiointiongelmia, jotka johtuivat osaksi siitä, että rautakautisia esineitä on löydetty varsin harvoin vastaavista olosuhteista. Soljen ulkonäkö poikkesi niin suuresti kaikista muista veden alta löytyneistä soljista, että aluksi epäiltiin sen olevan kullattu siitä huolimatta, että kultauksen ja kullan esiintyminen on äärimmäisen harvinaista viikinkiajan löydöissämme. Museoviraston kautta (Lee-

na Tomanterä) syksyllä tehty röntgenfluoresenssianalyysi (SEM) osoitti kuitenkin, että solki on messinkiä, rautakauden soljissa hyvin harvinaista lejeerinkiä; diagrammissa esiintyi kuparin lisäksi vain sinkkiä. Selitys soljen "kullankarvaiselle" pintastruktuurille löytyy ilmeisesti siitä, että kivien välissä vapaassa vesitilassa ollut esine on joutunut veden ja siihen sisältyvien hiovien hiukkasten vaikutuksen kohteeksi kun taas muut "vesilöydöt" ovat olleet suljetussa tilassa pohjahiesuun painuneina. Niissä taas näyttää tina ja lyijy hapettuneen pois niin, että kuparin punertava väri on noussut selvästi näkyville. Em. selitystä vahvistaa osaltaan se, että kaivausalue II:n edustalta löytyneen spiraalisormuksen kaareissa, joka pisti esiin pohjahiekasta, on samanlaista keltaista, kullalta näyttävää pintaa.

Myös riipusten kohdalla on Pukkisaareissa aineisto merkittävä. Koveroita, kulmaviivoilla varustettuja riipuksia on kalmistosta löydetty jo neljä; tätä kaunista esinettä voisi kutsua vaikkapa Pukkisaaren "tyyppikoruksi". Kulkusriipuksia on löydetty viisi, niiden joukossa on myös "soivia". Ranne- ja kaularenkaita ja sormuksia on saatu talteen oletettua vähemmän ja nekin ovat olleet pääosin fragmentaarisia. Spiraalien esiintyminen kulttuurikerroksessa on ollut silmiinpistävä vähäistä ainakin länsisuomalaisiin kenttäkalmistoihin verrattuna; tämä viitanee vaateparsien suhteellisen vähäiseen osuuteen hautauksissa. Spiraalipäisiä ketjunktajia on löydetty kaksi, hihnanjakajia yksi. Kuparista tehtyjä esineitä on myös löydetty: erilaisia neuvoja ja heloja sekä kattilan osia.

Lasimassahelmiä löydettiin yhteensä - pahoin sulaneet fragmentit muksaanlukien - nelisenkymmentä kappaletta. Miltei kaikissa niissä on ainakin hieman palonjälkiä, sulaneisuutta. Pääosa paremmin säilyneistä helmistä edustaa monivärisiä silmähelmiä mutta kaivausalue II:lta löydettiin myös sinivihreän fajanssihelmen puolikas, joka edustaa tyyppiltään n.s melonihelmeä.

Pukkisaaren mielenkiintoisimpiin löytöihin kuuluu kaksi itämaisen hopearahan puolikasta, joista toinen, vedestä löytynyt reijitetty kappale, on niin pahoin syöpynyt, ettei sitä voida tarkemmin identifioida. Mutta kaivausalue II:lta tavatusta dirhemin neljänneksestä erottuu kalifi al-Radin nimi, joten raha ajoittuu aikavälille 934-940 jKr; löytöpaikka on todennäköisesti Shiraz Iranissa.

Rautaesineistä mainittakoon ennen muuta E-tyyppin keihäänkärki, jonka varsiputki on koristettu hopealankatauseerauksella; se lienee uniikki meillä (valok.16-17). Sen kapea lehti viittaa siihen, että kyseessä voi olla ko. tyyppin myöhäinen muunnos, joka on ilmeisesti skandinaavista alkuperää. Pienikokoinen putkikeihäänkärki edustaa eräänlaista yleistyyppiä. Rautaveitsiä on tavattu kymmenkunta mutta nuolenkärkiä vain yksi. Partakirveitä tavattiin kolme; niistä kaksi järeää kappaletta on ehjiä.

Ratsastuskulttuuriin liittyvä esineistö kuuluu Pukkisaaren tärkeimpiin löytöihin. Niistä on mainittava ennen kaikkea kaksi piiskanvartta, joista toinen on ehjä (valok.7-8, 15). Toisessa niistä on renkaaseen kiinnitettyihin rautaosiin kuuluva niitillä varustettu lenkki, johon on voitu kiinnittää nahkaa. Tämä vahvistanee käsitystä, että piiskanvarsissa on kyse esim. nahkahihnalla varustetusta hevosen vauhdinjakovalineesta nykyaikaisen ratsupiiskan tapaan. Kalmistosta tavattiin myös kaksi erityyppistä hevosenkenkää, jotka ovat molemmat puolikkaita; löytöolosuhteitten perusteella ne näyttävät rautakautisilta, vaikka ne edustavatkin kulttuurijaksollaan äärimmäisen harvinaista esineyyppiä. Kolmiosaiset kuolaimet eivät liittyneet, niinkuin eivät hevosenkengätkään, löytöolosuhteiltaan millään tavoin piiskanvarsiin.

Kalmiston ajoitus

Pukkisaaren polttokenttäkalmiston esineistö näyttää ajoittuvan pääosin viikinkiajalle; tässä suhteessa 900-luvun alkupuolelle ajoittuva dirhemi edustanee hyvin kalmiston keskimääräistä ikää. Muutamat esine löydöt mahdollistavat kalmiston käyttöiän tarkentamisen, ainakin todennäköisyyden pohjalta. Piiskanvarret saattavat merkitä sitä, että kalmiston käyttö on alkanut jo merovingiajan lopulla, ketjunkantajat puolestaan viittaavat sen käytön jatkumiseen ainakin 1000-luvulle. Messingistä tehty hevosenkenkäsolkki ja tauseerattu E-tyypin keihäänkärki saattavat edustaa viikinkiajan loppuvaihetta. Kalmisto on siis todennäköisesti ollut käytössä lähes 300 vuoden ajan; tämä selittänee osaltaan sen laajuuden ja löytöjen monipuolisuuden.

Kalmiston rakenne ja kulttuuritausta

Pukkisaaren kalmisto edustaa tyypillistä länsisuomalaista alkuperää olevaa polttokenttäkalmistoa, jonka erityispiirteinä on etelähämäläinen kiveämättömyys. Löytöaineisto vastaa suurinpiirtein aikaisemmin tutkittuja hämäläisen kulttuuripiirin polttokenttäkalmistoja; keramiikan - ainakin tähänastista - puuttumista lukuunottamatta. Polttokenttäkalmistojen käyttötavan, hautausrituaalien konkreettisen sisällön ei voitane katsoa saaneen mitään oleellista lisävalaistusta ainakaan Pukkisaaren tähänastisista tutkimuksista. Ainoa, todennäköisesti uusi mutta yleispätevydeltään kiistanalainen seikka on solkien "hautaaminen" kupera kuvapuoli alaspäin.

Mielenkiintoinen, lähinnä sen maantieteellisen aseman johdosta syntynyt erityispiirre Pukkisaaren kalmistossa on läntisten ja itäisten kulttuurielementtien rinnakkaisuus. Kaksi nastasolkea viittavat itään samaan tapaan kuin esim. Nastolan Ruuhijärven ristiretkiajan hopeasoljet ja tauseerattu keihäänkärki lienee selvin skandinaavisperäisen kulttuurivaikutuksen ilmentymä Pukkisaareessa. Pukkisaaren dirhemit voivat olla peräisin kummalta ilmansuunnalta tahansa; joka tapauksessa on osoittavat melonihelmen puolikkaan ohella, kuinka voimakkaan kauko-vaikutuksen ja -kaupan kohteena Pukkisaari on ollut.

Pukkisaaren kohdalla herää kysymys, jota on jouduttu pohtimaan myös rökkiöhautojen suhteen, nimittäin kysymys siitä, missä varsinainen ruuminpoltto on suoritettu. Rökkiöhaudoissahan on joskus niin vähän luuta ja hiiltä, että on ruumiinpolttoa on tuskin voitu tehdä paikan päällä. Mitään merkkejä vainajien poltosta in situ ei ole ainakaan tähänastisissa tutkimuksissa Pukkisaarestakaan löytynyt; ne lienevät yleensäkin varsin harvinaisia polttokenttäkalmistoissamme. Voimme näin ollen olettaa, että Pukkisaaren kaltaiset kalmistot ovat syntyneet muinaissuomalaisen hautausrituaalin kakkosvaihetta merkinneen toiminnan tuloksena; vainajat on poltettu jossain muualla - onko tällaisia erillisiä polttopaikkoja suurine hiilikasoineen löytynyt mistään? - ja pieni osa palaneesta luusta sekä roviolla ollut koru tai muu/muut esineet on kuljetettu kalmistoon, jossa on suoritettu rituaalin toinen vaihe, jonkinlainen muistohautaus. Esineitten ja luiden maahanpanon yhteydessä on voitu polttaa pientä tulta tapauksen juhlistamiseksi. Jos näin on toimittu, Pukkisaartakin voidaan pitää eräänlaisena uhri-lehtona, "kuolematonten lehtona" Martti Haavion lanseeraamassa mielessä, antiikin kulttilehtojen tapaan. Vainajainpalvonta on todennäköisesti ollut muinaissuomalaisen uskomusjärjestelmän keskeisin elementti ja siihen liittyvien rituaalien toimittamisessa on uhrilehdon tapainen kalmisto ollut omiaan. Toinen mahdollisuus on tietenkin se, että vainajat on poltettu paikan päällä mutta rovionpohjat on hajoitettu niin tehokkaasti ja laajalle alueelle, ettei niistä ole jäänyt mitään erillisiä merkkejä. Kun otetaan huomioon se, kuinka vähän hiiltä esim. Pukkisaaren kulttuurikerroksessa on ja kuinka suuri ruumisrovion on

täytynyt olla - sehän käy hyvin ilmi esim. nyky-Intian polttorovioista - näyttää jälkimmäinen vaihtoehto vähemmän todennäköiseltä. Voidaan myös ajatella sitä, kuinka esim. Pukkisaaren kaltainen arka ja kaunis ympäristö olisi kestänyt suurten rovioiden polttoa ja esittää kysymys, haluttiiko paikka, epätavallisen kaunista saarimaisemaa, rasittaa tällaisilla ympäristömuutoksilla. On toki vielä jäljellä sekin mahdollisuus, että Pukkisaaressakin on ollut, enemmän tai vähemmän kalmiston läheisyydessä, yksi ainoa, jatkuvasti käytössä ollut roviopaikka; tämän todentaminen kaivaustutkimusten avulla lienee äärimmäisen epätodennäköistä.

Pukkisaaren kalmiston kokoa ja käyttöikää ajatellen herää kysymys, missä sitä käyttänyt väestö on asunut ja elänyt. Vaikka emme toistaiseksi tunnekaan tarkemmin kalmistojen ja niitä kannattaneitten populaatioitten demografista suhdetta, voidaan olettaa, että Pukkisaaren taustayhteisö on todennäköisesti ollut kapasiteetiltaan lähes kylämäistä luokkaa. Ajatus, että kyseessä on ollut ohikulkijoiden, erä- ja kauppamiesten tilapäiskalmisto, on käytännössä mahdoton. On todennäköistä, että Pukkisaaren kalmiston synnyssä on näytellyt jopa keskeistä osaa se, että Huhdasjärven luoteisrannalla n. kilometri Pukkisaaresta länteen sijaitsee laakea mäki, joka on näyttää täyttävän erinomaisesti useimmat oletustemme mukaiset rautakautisen väestön asumis- ja ympäristövaatimukset. Tämän ns. Mäenkylän laki on kaakkoon suuntautunut, laakea ja kasvuvoimaltaan rehevä, pituudeltaan puolisen kilometriä ja siitä avautuu laaja näköala etelään päin (valok. 47). Mäen etelärinteellä on runsas lähde, josta maanomistajat, Tienaria asuvat Iiskolat, ottavat nykyäänkin talousvetensä. Mäenkylä on perimätiedon mukaan ollut asuttuna jo vuosisatojen ajan; vielä vuosisadan vaihteessa mäellä on ollut lähes satakunta erilaista rakennusta, joita asuttivat mäkitupalaiset, torpparit ja eri alojen käsityöläiset. Koska talot olivat maalaamattomia ja osittain hyvin lähellä toisiaan, muistutti Mäenkylä kaukaa katsottuna mäelle laskeutunutta varisparvea; tästä syystä sitä kutsuttiin myös "Variksen kaupungiksi". Se on ollut ainakin Kymenlaaksossa ainutlaatuinen länsisuomalaisen ryhmäkylän ja itäsuomalaisen vaarakylän yhdistelmä.

Variksen kaupunki, jota voidaan pitää koko Pohjois-Kymenlaakson koimeimpana kylämäkenä, tarjoaa näin ollen periaatteessa aivan poikkeukselliset mahdollisuudet yritykselle tavoittaa rautakautisen kalmiston taustalla olleen yhteisön asumismiljöön ja sen rakenteita; itse en tiedä mistään muualta Kaakkois-Suomesta vastaavaanlaista, yhtä lupaavalta tuntuva kombaatiota kalmiston ja todennäköisen kyläasuinpaikan välillä. Kimmo Seppänen on löytänyt Mäenkylän alueelta arkeofyyttejä, mm. nurmilaukkaa ja tummaa tulikukkaa, joista ainakin edellinen korreloituu selvästi sisä-Suomen rautakautisten kalmistojen ja asuinpaikkojen levintään. Valitettavasti on kuitenkin syytä todeta, että mahdollisen rautakautisen kylän tutkimiseen Variksen kaupungin alueella ei juuri ole käytännössä mahdollisuuksia. On miltei mahdotonta yrittääkään löytää - jo potentiaalisen tutkimusalueen laajuudenkin vuoksi - vanhojen rakennusten pohjien ja kivijalkojen alta mahdollisia rautakautisia rakenteita; ne ovat muun lisäksi Suomen sodan aikana tapahtuneen kylän polttamisen luomien palokerrostumien alla. Lisäksi on otettava huomioon maanomistajan kielteinen kanta mahdollisiin arkeologisiin tutkimuksiin nähden alueella, joka kuuluu talon pihapiiriin ja palvelee laidunalueena. Minkään laajemman tutkimusprojektin, jossa tutkittaisiin rautakautisen kalmiston ja asutuksen välistä suhdetta, aloittaminen Huhdasjärvellä ei näin ollen ole mahdollista.

Kotkassa 20.3.1996

Timo Miettinen

1. Jaalan Huhdasjärven keskellä sijaitseva Pukkisaari koillisesta. Polttokenttäkalmisto ulottuu kuvan keskellä olevan kallion vas. puolelta saaren oik. reunaan ollen pituudeltaan n. 100 m.

2. Pukkisaaren pohjoisranta ennen kaivausten aloittamista suunnilleen kaivausalue I:n kohdalla. Kuva länsiluoteesta.

3. Pukkisaaren pohjoisranta suunnilleen kaivausalue II:n kohdalla alue I:n suuntaan. Kuvassa oik. sortunutta rantatörmää; osa kalmistolöydöistä on joutunut eroosion vuoksi veden alle. Kuva kaakosta.

4. Pukkisaaren pohjoiskärjessä kartoitetaan metalliesineiden löytökohtia suunnilleen samalla paikalla, josta v:n 1976 tarkastuslöydöt tulivat. Metallinilmaisimen reagointikohtat on merkitty pohjaan pistetyillä kepeillä. Kuva idästä.

5. Ensimmäinen vedenalainen löytö on tehty! Jukka Palm pitää kädessään hihnanjakajaa. Kuva idästä.

6. Ketjunktantaja on harjattu varovaisesti näkyviin pohjahiesusta. Esineet olivat usein painuneet hiesuun niin, että ne olivat pysähtyneet kovemman savikerroksen pintaan. (Esine hämöttää mitan vas. puolella.)

7. Ensimmäinen löytö kaivaus-
alue I:stä. Ruudusta I9
tavattu ruoskanvarren ylä-
osa sijaitsi niin lähellä
pintaa, aivan hiesukerrok-
sen pinnassa, että sen esi-
historiallisuus kyseenalais-
tettiin aluksi!

8. Viereisestä ruudusta löyty-
nyt ruoskanvarren varsiosa
vahvisti edellisen löydön
määrityksen; se sijaitsi
selvästi syvemmillä.

9. Silmukkapäisen kaularenkaan
katkelma ruudusta J7 oli
kaivausalue I:n ensimmäi-
siä "koelöytöjä".

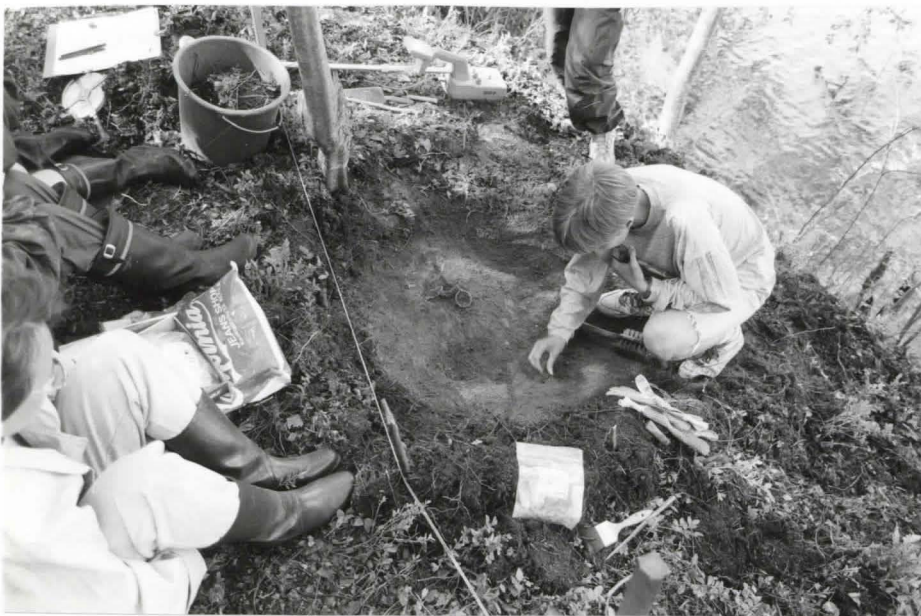

10. Kaivausalue I:tä on alettu ruuduttaa keppien avulla ja poistaa siitä sammalta ja aluskasvillisuutta. Kq. alueella tehtiin 36 m²:n tasokaivaus.
Kuva länsilounaasta.

11. Kalmiston länsipäässä sijaitsevan kaivausalue I:n tutkimuksen aloittaminen on herättänyt paikkakuntalaisten ja Huhdasjärven kylätoimikunnan jäsenten mielenkiintoa.
Kuva länsilounaasta.

12. Edettäessä rantatörmän reunalla olevaa peruslinjaa pitkin itäkaakkoon löytyivät törmän reunalta rengaskuolaimet ruudusta Q6. Hannele Leh-tonen paljastamassa löytöä.
Kuva itäkaakosta.

13. Kuolainten löytökohtaan, jossa oli metallinilmaisperusteella myös lukuisia muita löytöjä, avattiin kaivausalue II, jossa tutkittiin 12 m².
Kuva kaakosta.

14. Kaivausalue II:n yläpuolella, ylempänä rinteessä tehtiin pistokokeenomaisesti muutama avaus metallinilmaisimen reagoitikohtassa; sellainen käynnissä ruutujen N8-9 rajalla.
Kuva pohjoisesta.

15. Em. koekaivauksen tulos: miltei ehjä ruoskanvarsi ja katkelmallinen partakirves. Kyseessä saattaa olla hautakokonaisuus, miehen hauta.
Kuva lännestä.

16. Edettäessä peruslinjaa edelleen itään päin, löytyi rantatörmän reunalta ruudusta T7 E-tyypin keihäänkärki, jonka varsiputki osoittautui tauseeratuksi.
Kuva pohjoisesta.

17. Keihäänkärki nostetaan löytökohdastaan. Hopea oli säilynyt paremmin varsi-putken alapinnassa.
Kuva koillisesta.

18. Kaivausalue II:n löytöjä.
Ketjunktantaja ruudusta P7.

19. Kaikki Pukkisaaresta tähän mennessä löydetyt soljet ovat olleet kupera kuvapuoli alaspäin. Kuvassa ruudusta P12 löytynyt pyöreä kupurasolki, jonka yhteydessä oli lasimassahelmi (vas. yläviistoon soljesta). Kyseessä saattaa olla naisen hauta.

20. Em. solki käännettynä oikein päin. Kyseessä on lähinnä B-tyyppiä edustava solki.

21. Pyöreä kupurasolki ruudussa Y 10, luonteenomaisesti kupera kuvapuoli alaspäin.

22. Em. solki käännettynä oikein päin; kyseessä on D-tyyppin solki.

23. Pyöreä pronssiriipus ruudussa P7 kuvapuoli alaspäin.

24. Em. riipus oikein päin; kyseessä on kulmaviivoilla koristettu kovero riipus.

25. Kaivausalue II:n ylimmän osan löytöjä: partakirves ison kiven vieressä ruudussa R14.
Kuva pohjoisesta.

26. Kalmiston eteläisin löytö v:lta 1994: suuren kiven kaakkoispuolelta tasaiselta maalta löytynyttä hevosenkengän puolikasta kaivetaan esiin.
Kuva pohjoisesta.

27. Kaivausalue II:ta on alettu laajentaa 1995 rinnettä ylöspäin. Kyseessä on ilmeisesti kalmiston rikkain osa.
Kuva lounaasta.

28. Kupurasolki on asetettu kauniisti kivien väliin kuvapuoli alaspäin. Ruutu Q11.

29. Em. solki käännettynä; kyseessä on kaksieläiminen tyyppi.

30. Tasavartinen solki kuvapuoli alaspäin, ruutu Q10.

31. Em. solki käännettynä.

32. Selvin kulttuurimaakuoppa, paksuin kulttuurikerros, kaivausalue II:lla oli ruudun R10 paikkeilla, jonka tasolla oli myös ehkä hieman vahvistettua luonnonkivikkoa. Kuvassa puisen kaivaustikun edessä kulkusriipus ja toisen fragmentti.

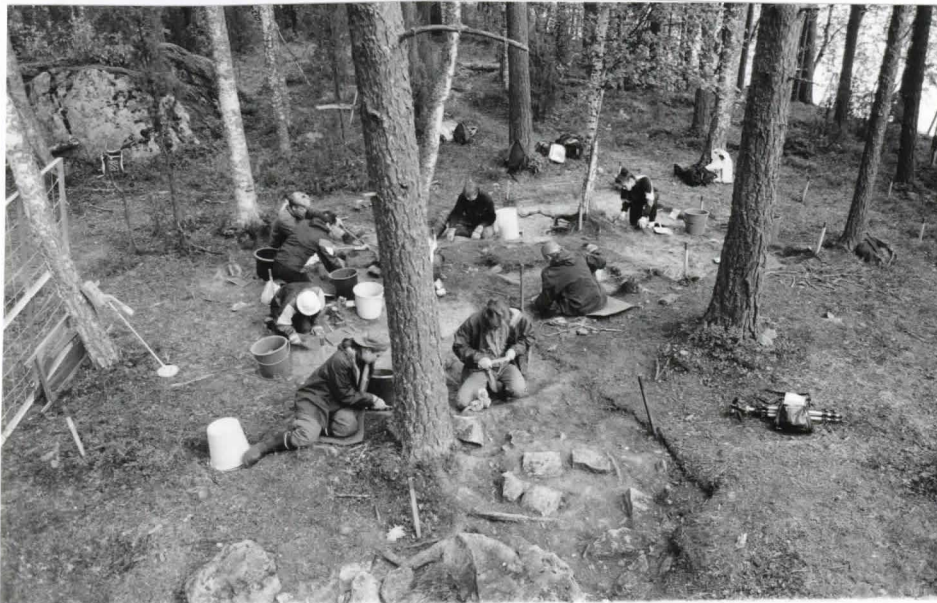

33. Ruutua R10 on kaivettu syvemmälle, pussiin on kertynyt enemmän palanutta luuta kuin mistään muualta. Maaperän nokisuus on silmiinpistävä voimakasta. Ko. kohdan kaivaus jouduttiin jättämään kesken 1995; paikka peitettiin myöhempää jatkokutkimusta varten. Kuva koillisesta.

34. Kaivausalue II pohjaan kait-
vettuna v:n 1995 kaivauksen
päätyessä.
Kuva luoteesta.

35. Kaivausalue III:n tutkimus
aluillaan. Etualalla kal-
lion reunaa.
Kuva kaakosta.

36. Kallion alla, ruudussa
Ä17 olleet vahvasti krus-
tin peittämät veitsi ja
hevoskenkäsolki.

JAALA PUKKISAARI

1994-95

37. Kaivausalue III peitettynä v:n 1995 kaivausten päätyttyä.
Kuva lounaasta.

38. Partakirves ruudussa X8, kaivausalue III:n alapuolella viistossa rantatörmässä. Paikalla avattiin 9 m²:n ruutukaivaus.
Kuva etelälounaasta.

39. Em. partakirves lähikuvassa in situ.

40. Koeoja on merkitty pohjaan kaivausalue II:n edustalla, vedenalaisten löytöjen tärkeimmällä esiintymisalueella. Veijo Parviainen ja Tiina Mertanen tutkimassa pohjahiesua. Kuva kaakosta.

41. Pyöreä yksitappinen solki Veijo Parviaisen kädessä.

42. Rantakallion itäpäässä olevalla terassissa tehdään koekaivausta. Terassilta löytyi lukuisia metallinilmaisimen reagointipisteitä. Kuva luoteesta.

43. Terassin edustalla olevan jyrkänteen alla tehdään sukellustutkimusta. Uloimpana vas. sukelluslippu, alhaalla olevan sukeltajan toiminta ilmenee vedenpinnan liikkeenä. Kuva luoteesta.

44. Sukeltaja Veijo Parviainen noussut vedestä, hänen löytämänsä hevosenkenkäsolkki oikealla kallion reunalla.

45. Veden alta löydettyjä koruja rantakalliolla. Muut korut paitsi hevosenkenkäsolkki on löydetty kaivausalue II:n edustalta.

JAALA PUKKISAARI
1994-95

46. Pukkisaaren pohjoiskärjen, kalmiston pääosan, maanmistaja Teuvo Nieminen ihailmassa juuri äsken löytynyttä upeaa tasavartista solkea.

47. Huhdasjärven Mäenkylä, ns. Variksen kaupunki, jossa Pukkisaaren kalmiston käyttäjät ovat todennäköisesti asuneet. Järven länsipää häämöttää rakennusten takana.
Kuva luoteesta.